

Висновки. Проведений аналіз етапів діагностики, її структури й місця в системі наукового знання дозволяє стосовно до системи «людина-людина» побудувати наступне її визначення: діагностика як наукова дисципліна є елементом системи знання у певній галузі, що має семіотичний, технічний, логічний і деонтологічний аспекти, що представляє безпосередню теоретичну основу практичної діяльності розпізнавання стану одиничного об'єкта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробьева Е. И. Диагностика как вид познавательной деятельности / Автореф. дис. ...канд. филос. наук. - Воронеж, 1975. - 17 с.
2. Гиляревский С. А., Тарасов К. Е. Диалектический материализм и медицинская диагностика. / С.А. Гиляревский. - М., 1973. - 88 с.
3. Голубничий Г. К. Диагностика абстрактного и конкретного в медицинской диагностике как специфической форме познания / Автореф. дис. ...канд. филос. наук. - Киев, 1979. - 21с.
4. Демичев В. А. О месте диагноза в духовном освоении действительности // Логико-гносеологические и методологические основы проблемы диагноза. - М., 1986. - С. 34-38.
5. Долин В. А., Петленко В.Ц., Попов А. С. Логическая структура диагностического процесса // Вести хирургии. - 1984. - Т. 132. - № 6. - С. 14-21.
6. Ластед Л. Введение в проблему принятия решений в медицине. / Л. Ластед - М., 1971. - 122 с.
7. Логико-гносеологические и методологические проблемы диагноза / Под ред. В. С. Тюхтина. - М., 1986. - 268 с.
8. Осипов И. В., Копнин П. В. Основные вопросы теории диагноза. / И.В. Осипов. - Томск, 1962. - 168 с.
9. Попов А. С., Кондратьев В. Г. Очерки методологии клинического мышления. / А.С. Попов. - Л., 1972. - 344 с.
10. Рейнберг Г. А. Методика диагноза. / Г.А. Рейнберг - М., 1951. - 234 с.
11. Черноруцкий Н. В. Диагностика внутренних болезней. / Н.В. Черноруцкий. - М., 1953. - 128 с.
12. Шамарин П. И. Некоторые вопросы методологии диагноза: Метод. пособие для преподавателей клинических кафедр и студентов. / П.И. Шамарин. - Саратов, 1967. - 266 с.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СТАТУСУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО- ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Удк: 378.371
Лебедєва В.В.*

У статті розглядається змістовне наповнення етапів технології формування професійного статусу майбутнього вчителя у процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Ключові слова: технологія формування, професійний статус майбутнього вчителя, навчально-пізнавальна діяльність, навчальна мотивація.

В статье рассматривается содержательное наполнение этапов технологии формирования профессионального статуса будущего учителя в процессе учебно-познавательной деятельности.

Ключевые слова: технология формирования, профессиональный статус будущего учителя, учебно-познавательная деятельность, учебная мотивация.

In the article the rich in content filling of the stages of technology of forming of professional status of future teacher is examined in the process of educational-cognitive to activity.

Keywords: forming technology, professional status of future teacher, educational-cognitive activity, educational motivation.

Постановка проблеми. Істотні можливості для формування професійного статусу майбутнього вчителя закладені в освітньому процесі педагогічного ВНЗ, хоча нині ці можливості реалізуються недостатньо. Освітній процес відноситься до психолого-педагогічного чинника, його роль у формуванні професійного статусу майбутнього вчителя полягає в тому, що він, з одного боку, чинить цілеспрямований зовнішній вплив на формування професійної готовності студента, з іншого, — він сприяє діалектичному переходу зовнішнього чинника у внутрішній, оскільки впливає на формування у майбутніх учителів мотивів професійної діяльності, інтересу до суб'єкта і об'єкта професійної діяльності, ціннісних орієнтацій, особистісних професійних якостей, спрямованості особистості на самопізнання, самовиховання, самонавчання, це потреби, установки, світогляд особистості тощо.

Формування — процес змінювання особистості у процесі взаємодії її з реальною дійсністю, поява фізичних та соціально-психологічних новоутворень у структурі особистості. Отже, формування розглядається як сукупність прийомів і способів соціального впливу на індивіда, що мають мету створити у нього систему певних відношень, ціннісних орієнтацій, переконань, виховати професійно значущі якості [1, с. 309].

Вважаємо, що технологія формування професійного статусу майбутнього вчителя передбачає такі етапи: діагностичний, орієнтаційно-мотиваційний, змістово-процесуальний, аналітико-рефлексивний.

Мета статті: розглянути змістове наповнення етапів технології формування професійного статусу майбутнього вчителя у процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Етапи технології формування професійного статусу майбутнього вчителя представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.
Етапи технології формування професійного статусу майбутнього вчителя

<i>Діагностичний етап</i>		
Мета: виявлення наявного рівня сформованості професійного статусу майбутнього вчителя.		
Завдання: підбір діагностик для виявлення наявного рівня сформованості професійного статусу майбутнього вчителя; залучення студентів до процесу самодіагностування з метою самопізнання, виявлення мотиву навчання, оволодіння механізмом самодіагностики.		
Форми організації: групові, індивідуальні.	Методи: анкетування, тестування, опитування, спостереження, самодіагностика, самопізнання тощо.	Засоби: діагностичні (анкети, тести, опитувальники).
Форми педагогічного контролю: вихідний діагностичний контроль рівнів сформованості професійного статусу майбутнього вчителя.		
Результат: виявлення наявного рівня професійного статусу у студентів.		
<i>Орієнтаційно-мотиваційний етап</i>		
Мета: зорієнтувати студентів у цінностях навчально-пізнавальної діяльності; спрямувати мотивацію студентів на розвиток професійного статусу.		
Завдання: спрямованість діяльності викладачів щодо формування професійного статусу студентів, зокрема, усвідомлення ними цінностей навчально-пізнавальної діяльності, ціннісних орієнтацій професійної діяльності та розвиток пізнавального інтересу.		
Форми організації: проблемно-пошукові лекції, семінари, бесіди, диспути; рольові та ділові ігри.	Методи: пояснення; прикладу; переконання в значущості ціннісних орієнтацій навчально-пізнавальної діяльності; висування вимог; заохочення успіху в навчанні; виявлення недоліків навчально-пізнавальної діяльності; навчальні дискусії; пояснювально-ілюстративні; створення ситуацій емоційного переживання; імітаційні (ігрові).	Засоби: словесні (використання цитат, порівнянь, образів, яскравих афоризмів, прислів'їв тощо); аудіовізуальні (звуковий фільм, відеоролики, посібники для епі- та діапроекції); автоматизовані (інформаційні, телекомунікаційні мережі, інтернет-ресурси).
Форми педагогічного контролю: поточний контроль		
Результат: сформованість у студентів цінностей навчально-пізнавальної діяльності; професійної спрямованості.		
<i>Змістово-процесуальний етап</i>		
Мета: формування знань (про професію, професійно-педагогічну діяльність, права та обов'язки студента), системи вмінь (інформаційних, педагогічної техніки, комунікативних, організаційних) особистісних якостей (цілеспрямованість, наполегливість, відповідальність, активність).		
Завдання: забезпечення оволодіння студентами теоретичними знаннями, уміннями, особистісними якостями, вольовими зусиллями.		

Форми організації: проблемно-пошукові лекції, семінари, бесіди, диспути; рольові та ділові ігри, тренінги (комунікативні, емоційні).	Методи: пояснювально-ілюстративні; частково-пошукові (евристичні); проблемно-пошукові (емоційні ситуації); творчо-репродуктивні вправи; дослідницькі, ситуації успіху.	Засоби: словесні (цитати, інтонаційна виразність); навчальні та наочні посібники (підручники, першоджерела, освітня документація, картки з педагогічними ситуаціями, задачами); демонстраційні пристрої (мультимедійний проектор, комп'ютер).
Форми педагогічного контролю: поточний, підсумковий контроль.		
Результат: сформованість системи знань, умінь, особистісних якостей.		
<i>Аналітико-рефлексивний етап</i>		
Мета: формування аналітико-рефлексивних умінь (здійснення студентами аналізу і самоаналізу власної навчально-пізнавальної діяльності; самооцінка).		
Завдання: забезпечення оволодіння студентами аналітико-рефлексивними вміннями.		
Форми організації: групова та індивідуальна робота щодо здійснення навчально-пізнавальної діяльності.	Методи: колективна та самостійна оцінка навчально-пізнавальної діяльності, аналіз конкретних ситуацій.	Засоби: навчальні та наочні посібники (підручники, першоджерела, освітня документація, картки з педагогічними ситуаціями, задачами).
Форми педагогічного контролю: підсумковий контроль.		
Результат: сформованість аналітико-рефлексивних умінь студентів.		

Розглянемо більш детально змістовне наповнення кожного з етапів.

Діагностичний етап технології передбачає виявлення наявного рівня сформованості професійного статусу студента.

Методами педагогічної діагностики є спостереження, опитування, тестування, анкетування.

Вибір методик діагностування має відповідати таким вимогам як: апробованість, економічність, що не вимагає складного методичного забезпечення, можливість якісного аналізу виявлення індивідуальних особливостей студентів і їхніх кількісних оцінок.

Орієнтаційно-мотиваційний етап технології є підґрунтям для реалізації інших етапів, оскільки майбутні вчителі повинні усвідомлювати мету професійної діяльності та орієнтуватися в цінностях навчально-пізнавальної діяльності.

Істотне значення для виявлення того або іншого мотиву діяльності має особистісна центрація. А. Орлов вважає, що в педагогічній діяльності може домінувати сім основних центрацій: егоїстична; бюрократична; конфліктна; авторитетна; пізнавальна; альтруїстична; гуманістична [2, с.143].

У майбутніх учителів у процесі навчання у ВНЗ переважає пізнавальна центрація, спрямована на опанування професії. І від того, як буде організований процес професійної підготовки, залежатиме процес формування професійного статусу майбутнього вчителя.

Оскільки загальною кінцевою метою навчання у ВНЗ є професійна підготовка фахівців, то відношення студентів до своєї майбутньої професії можна розглядати як форму і міру прийняття кінцевої мети навчання.

У навчально-пізнавальній діяльності студента відбувається інтенсивне засвоєння соціальних норм, цінностей, котрі відображаються на становленні його самосвідомості. Оптимальність цих процесів у навчально-пізнавальній діяльності студента досягається, якщо в нього є спрямованість на цю діяльність, що виступає у вигляді досягнення мети.

У процесі професійної підготовки необхідно створити умови для здійснення майбутнім учителем свідомого вибору цінностей і сформуванню на їх основі стійку систему ціннісних орієнтацій, яка могла б забезпечити саморегуляцію і мотивацію його поведінки і діяльності.

Усвідомлення значущості цінностей здійснюється за допомогою активності особистості, діяльність якої спрямована на їх прийняття. Рівень відношення до системи цінностей впливає на особистісний сенс і норму поведінки. Цінності спрямовують, регулюють міжособистісні стосунки і впливають на формування статусу особистості.

Орієнтація особистості в цінностях визначається змістом і спрямованістю самосвідомості, самооцінкою і управлінням своєю діяльністю, у тому числі і пізнавальною.

До цінностей, що мають вихід на професійну підготовку, відносять:

- принципи пізнавальності професійної діяльності;
- ідеї (знання у формі понять, категорій, законів, теорій);
- ідеал професіонала як мета і результат професійної освіти студентів;
- способи досягнення професійно-освітньої мети;
- засоби для вирішення професійно-пізнавальних завдань;
- відношення студента як майбутнього професіонала до довкілля, себе, своєї професійно-пізнавальної діяльності як засобу досягнення професійних освітніх цілей;
- особистісні якості професіонала, що становлять сутнісну характеристику особистості фахівця [3, с.14];
- переживання успіхів і невдач у професійно-пізнавальній діяльності [4, с. 63].

Майбутній учитель у процесі навчально-пізнавальної діяльності визначає для себе особистісний сенс, який формує ціннісну мотивацію, котра підсилюється гуманітарною спрямованістю пізнавальних процесів, високою обізнаністю (інформованістю) про специфіку професійної діяльності.

Отже, орієнтація особистості у пізнавальних цінностях забезпечується змістом та спрямованістю самосвідомості, самоцінністю та управлінням власною навчально-пізнавальною діяльністю.

Ціннісна свідомість і самосвідомість стають стимулом до дії і, природно, підвищують професійний статус.

Професійний статус, що формується у навчально-пізнавальній діяльності, представляє ідеал цієї діяльності, тому що відображає, з одного боку, прийняті в системі освіти пізнавальні цінності, з іншого, — є ціннісним орієнтиром у діяльності конкретної особистості.

У ціннісних орієнтаціях учителя можна виділити три основних типи відносин: відношення до особистості учня; відношення до педагогічної діяльності; відношення до себе.

Уміння орієнтуватися в цінностях виступає особистісним здобутком, структурним елементом особистості і закріплюється в життєвому досвіді.

Отже, можна стверджувати, що зорієнтованість студента в цінностях навчально-пізнавальної діяльності дає можливість сформуувати професійний статус.

Потреба студента в навчально-пізнавальній діяльності пов'язана з формуванням установки на її цінності.

Психологічна сутність цілісної особистості виявляється у її активності, при цьому будь-якому акту передують установка як специфічний стан суб'єкта, що виражається у його цілісній психофізичній готовності до здійснення певної діяльності та ставленні до матеріальних і духовних цінностей, суспільних норм і правил, що впливають на поведінку.

У нашому дослідженні установка проходила у такій послідовності:

- ознайомлення студентів з цінностями навчально-пізнавальної діяльності;
- визначення власного значення цінностей щодо професійного становлення (співставлення з «Я — ідеального» на підґрунті визначення ідеалу, еталону професійної діяльності);
- формування готовності щодо відповідності своїм життєвим планам, цілям, ідеалам, ціннісним орієнтаціям.

Вважаємо, що статус, який виражається у формі мети, орієнтує особистість студента на досягнення успіху, стимулюючи при цьому активність, спрямованість на досягнення вищого статусу.

У контексті нашого дослідження мета виступає як ідеальний образ бажаної діяльності, як образ самого себе в майбутньому, перспектива, що призводить до досягнення успіху.

Навчально-пізнавальна діяльність студента як мета містить у собі:

- наявність в особистості потреби в професійній освіті;
- наявність професійного ідеалу;
- потребу особистості на визнання гідного місця в колективі і суспільстві прагнення виявити свої здібності та схильності.

Навчання в професійній підготовці студента виступає як процес придбання соціального досвіду, у тому числі й досвіду відносин.

Отже, потрібно мати достатньо чіткі уявлення про значущість для студента деякого результату. В якості такого результату навчання у нашому дослідженні є формування професійного статусу майбутнього вчителя.

Змістово-процесуальний етап передбачає оволодіння студентами системою знань, умінь, особистісних якостей.

Опанування певною професією вимагає визначення її суті, знання про її професійну діяльність. Набуття більш ґрунтовних знань студентів про майбутню педагогічну професію відбувається при викладанні курсу «Основи пе-

дагогічної майстерності», що вивчається на I курсі педагогічного ВНЗ. Вивчення курсу передбачає знання про: загальну характеристику педагогічної професії, її своєрідність, перспективи розвитку; суть, структуру, функції, види, особливості педагогічної діяльності; психолого-педагогічні вимоги до особистості вчителя, його права, обов'язки; професіограму вчителя; характеристику системи освіти в Україні; педагогічну майстерність, її компоненти педагогічне спілкування, його функції, стилі; передовий педагогічний досвід видатних педагогів.

Формування системи знань передбачає визначення опорних знань з різних предметів педагогічного, психологічного і спеціального циклів. Особливе місце має система педагогічних знань, які забезпечують процес осмислення, конструювання і обґрунтування програми діяльності вчителя, з'ясування їх внутрішньої логіки.

У період навчання у ВНЗ студенту необхідно знати його права та обов'язки, що передбачені статутом та правилами внутрішнього розпорядку ВНЗ.

Основним обов'язанням студента є обов'язаність оволодівати знаннями, виконувати у встановлений час всі види завдань, що передбачуються навчальним планом та освітніми програмами, дотримуватися статуту ВНЗ і правил внутрішнього розпорядку.

Але недостатньо мати знання: їх необхідно перетворити на переконання, які визначатимуть характер поведінки людини, і виражатися в діях, а значить, і у виконанні соціальних ролей і формуванні статусу відповідно до власних уявлень, відображених в ідеалі.

Поняття «вміння» визначається як «заснована на знаннях і навичках здатність належно виконувати дію відповідно до цілей та умов, в яких людині доводиться орієнтуватися» [5, с.338].

Стосовно професійного статусу до системи умінь ми віднесли інформаційні, педагогічної техніки, комунікативні й організаційні.

Інформаційні вміння – здатність особистості ефективно виконувати операції логічного мислення (аналіз, синтез, порівняння, виділення головного, обґрунтування) у процесі оволодіння системою психолого-педагогічних знань; творчо використовувати інформацію, розкривати її логічно, доступно, виразно, проблемно; уміння викликати інтерес слухачів до висловленої інформації.

До умінь педагогічної техніки включили уміння самопрезентації, як уміння «подати себе», свої знання, вміння й якості з кращого боку, що приводять до завойовування авторитету; уміння зацікавити, надихати; аналізувати ситуацію з позиції учня, створювати комфортне середовище учням; володіти голосом, мімікою, жестами.

До комунікативних умінь віднесли: уміння налагоджувати контакти з одногрупниками і викладачами, організовувати спілкування, вирішувати та аналізувати конфліктні ситуації, уміння слухати; викликати довіру в учнів.

Організаційні вміння включають уміння організувати робоче місце, планувати справи, ефективно використовувати час, працювати з інформацією, орієнтуватися в головному, організовувати навчально-виховну роботу, роботу з батьками, життєдіяльність учнів у процесі педагогічної практики.

Аналітико-рефлексивний етап технології передбачає оволодіння студентами аналітико-рефлексивними вміннями.

Готовність студента до навчально-пізнавальної діяльності обумовлюється рефлексивними процесами, вираженими у вигляді установок на включеність у діяльність, у тому числі й самостійну.

За допомогою рефлексивних процесів особистість студента включається в пізнавальний процес, використовуючи свою активність і інтелектуальні здібності. Аналіз особистістю своєї навчально-пізнавальної діяльності включає: відношення до навчального процесу, обраної професії; професійних і пізнавальних цінностей, володіння навичками пізнавальної діяльності.

На рівні особистості активність викликається потребою самореалізації у навчанні, в праці і виявляється за допомогою орієнтації на свої здібності, можливості, мотиви. Потреба в самоактуалізації стає основою самовідношення, а власне Я, власні якості оцінюються щодо мотивів, що виражають потребу в самореалізації.

Це положення характерне і для процесу формування професійного статусу студента, де навчання здійснюється в групі.

Навчання у ВНЗ створює можливості для самореалізації особистості студента, виявлення його найкращих якостей, розкриття його творчого потенціалу.

Рефлексивні процеси особистості студента спрямовані на вивчення власного «Я», формування знань про себе, свої відчуття, стан і розуміння своїх цілей і можливостей, потреб у навчально-пізнавальній діяльності, для якої характерне виявлення спрямованості особистості за допомогою співвідношення власних ціннісних уявлень про професійну діяльність і хід навчально-пізнавального процесу.

На підґрунті взаємодії особистості з іншими людьми формується «Я-концепція»— уявлення індивіда про самого себе.

«Я-концепція» студента включає «Я-реальне» і «Я-ідеальне» [6]. Проходження від одного Я до іншого виступає як процес самоактуалізації, самооцінювання. На основі співвідношення реального і ідеального уявлення про себе відбувається формування самооцінки в результаті оцінки власної діяльності.

Ставлення до себе формуються й підкріплюються завдяки реакціям інших. Відповідно до того, як формуються оцінки себе, вони стають більш незалежними від реакцій людей, що нас оточують.

У цьому напрямі і розглядається нами формування професійного статусу майбутнього вчителя. Існуючі в свідомості студента уявлення про навчально-пізнавальну діяльність у ході педагогічного процесу співвідносяться з реальним Я і співвідносяться з ідеальною постаттю, якої він дотримується.

Внутрішньоособистісна суперечність між Я-діючим і Я-відображеним, тобто, як мене бачать інші і ким я хочу бути (ідеал), є рушійною силою як у формуванні професійного статусу, так і особистісному розвитку.

У становленні професійного статусу для нас важливе те, що в процесі його формування відбувається зміна «Я-концепції». У ВНЗ студент отримує інформацію про професійні, пізнавальні цінності, моральні норми, різні види поведінки (ролі) і приймає відповідні позицію, в якій відображається його Я.

Слід зазначити, що «Я-концепція» розкриває один аспект професійного статусу особистості, за допомогою якого відбувається усвідомлення і оцінювання особистістю себе і своїх дій. Інший аспект формування професійного

статусу, на нашу думку, – це процеси співвідношення уявлень про своє Я з думкою інших про себе, внаслідок чого, відбувається самокорекція своєї діяльності.

Формуванню професійного статусу майбутнього вчителя сприяє механізм самопізнання і самоаналізу та його застосування до навчально-пізнавальної діяльності.

Внутрішня рефлексія відображає аналіз, самооцінку, ціннісне осмислення своєї навчально-пізнавальної діяльності, власне самовизначення та виявляється у виробленні нового знання про себе, свій стан, розуміння цілей.

До цінностей статусу можна віднести з позиції рефлексивних процесів:

- визначення навчально-пізнавальної діяльності як мети в професійній підготовці;
- осмислення й засвоєння пропонованих знань: наукових і спеціалізованих (професійних), виходячи зі своїх пізнавальних потреб;
- виявлення необхідності адекватних, взаємообумовлених відносин поведінки у процесі навчально-пізнавальної діяльності;
- усвідомлення навчально-пізнавальних успіхів і досягнень у ході професійної підготовки.

Орієнтація особистості в пізнавальних цінностях є компонентом професійного статусу з позицій рефлексії, оскільки студент визначає свій пізнавальний ідеал, що виступає як цінність і як осмислення своєї професійної спрямованості.

Висновки. Теоретично обґрунтовано поетапну технологію формування професійного статусу майбутнього вчителя у процесі навчально-пізнавальної діяльності, основними етапами якої є: діагностичний (виявлення наявного рівня сформованості професійного статусу майбутнього вчителя), орієнтаційно-мотиваційний (орієнтування студентів у цінностях навчально-пізнавальної діяльності, спрямування мотивації студентів на розвиток професійного статусу), змістово-процесуальний (формування системи знань, умінь, особистісних якостей), аналітико-рефлексивний (формування аналітико-рефлексивних умінь).

Література:

1. Психологический словарь / [под ред. В.П. Зинченко]. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. – 440 с.
2. Орлов А.Б. Психология личности и сущности человека: парадигмы, проекции, практики / А.Б. Орлов. – М., 1991.
3. Дуранов М.Е., Ломакина И.С. Социокультурные ценности профессиональной деятельности и ориентация личности в них / М.Е. Дуранов, И.С. Ломакина // Теория и практика педагогики и психологии высшего образования: [вестник ЧГАКИ]. – Челябинск, 2002. – Вып. 7. (№4). – 109 с.
4. Баскаков А.М. Формирование культуры управленческого общения у руководителей и учителей общеобразовательных школ: теория и практика : дис. ... доктора пед. наук / А.М. Баскаков. – Челябинск, 1999. – 363 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
6. Кравченко А.И. Социология / А.И Кравченко. – Екатеринбург : Деловая книга, 1998. – 384 с.